

*Сергій Олександрович Короєд,
провідний науковий співробітник відділу
проблем цивільного, трудового
та підприємницького права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0001-7899-957X*

ФЕНОМЕН РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА (на прикладі цивільного судочинства)

Постановка проблеми. Тема реалізації права (а точніше «реалізації норм права» [1, с. 75]) є однією з ключових для науки теорії держави і права, адже завдяки цьому процесу абстрактні норми права втілюються в життя в конкретній поведінці суб'єктів права (тобто конкретні життєві обставини «підводяться» під норму права), виконуючи таким чином головну соціальну роль права – регулятора суспільних відносин. Особливою формою реалізації права є його застосування, яке здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами, без участі яких реалізація суб'єктами права правових норм (їх суб'єктивних прав і обов'язків) є неможливою. Найпоширенішим суб'єктом застосування права є суд, а його правозастосовна діяльність спрямована на вирішення конкретної справи за участю носіїв відповідних прав і обов'язків на підставі норм матеріального права шляхом конкретизації таких норм до конкретної життєвої ситуації. Як слушно наголошується в науковій літературі, саме через правозастосовну діяльність органів судової влади відбувається досягнення високого рівня забезпечення прав і свобод людини і громадянина [2, с. 16]. Водночас така діяльність є процесуальною й регулюється нормами процесуального права, які реалізуються в такому процесі. У зв'язку з цим, як слушно зауважують окремі науковці, застосуванню підлягають норми не лише матеріального, а й процесуального права, які за своїм призначенням «обслуговують» норми матеріального права, слугуючи водночас певним вектором їх застосування; водночас сукупність процесуальних норм становить відповідну процесуальну форму, яка є важливим юридико-технічним і процесуальним аспектом здійснення судового правозастосування [3, с. 104, 401]. Якщо звернемось до положень Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), то він містить такий термін, як «застосування норм права». Причому, якщо в тексті ЦПК України в редакції 2004 року (п. 4 ч. 1 ст. 309) підставою для скасування рішення суду першої інстанції й ухвалення нового рішення або зміни рішення було «порушення або неправильне застосування норм матеріального або процесуального права» (з чого випливало, що суд застосовував як норми матеріального, так й норми процесуального права), то в тексті ЦПК України в чинній редакції 2017 року (п. 4 ч. 1 ст. 376) підставами для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни судового рішення вже визначено «порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права» (з чого випливає, що суд застосовує лише норми матеріального права). Також з положень ч. 2 ст. 263 ЦПК України випливає, що рішення суду ухвалюється відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права (з чого можна зробити висновок, що норми процесуального права суд не застосовує, а їх дотримується, а це є лише однією з форм реалізації права). З огляду на зазначене без чіткої відповіді як для науки теорії держави і права, так і цивільного процесу залишається питання про те, в яких саме формах суд здійснює реалізацію норм процесуального права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації права (правореалізації, правозастосування) були предметом дослідження багатьох вчених – теоретиків права. Причому питання

правозастосування розглядаються без прив'язки до змісту конкретного процесуального законодавства. Водночас існує ряд наукових праць, присвячених безпосередньо судовому правозастосуванню як правовому явищу (Є. Бобрешов, І. Болокан, Є. Дояр, О. Копитова, Л. Наливайко, В. Ключкович та ін.). Проте, як з назв, так і змісту цих наукових праць випливає, що зазначені науковці розглядали судове правозастосування саме як застосування судами норм матеріального права, на підставі яких вирішується справа, до конкретних суб'єктів права і правовідносин. Водночас мало хто з науковців виокремлював питання застосування судами саме норм процесуального права; іншим формам реалізації норм процесуального права (використанню, дотриманню, виконанню) увага також не приділялась, що й вказує на актуальність зазначеного питання.

Мета статті. Тому метою нашої статті є розкриття правової природи феномену реалізації норм процесуального права судами (на прикладі цивільного судочинства). Для цього необхідно охарактеризувати зміст правозастосування як особливої форми реалізації права, визначити специфіку судового правозастосування, а також встановити існуючі в цивільному судочинстві форми реалізації судом норм процесуального права.

Основні результати дослідження. Розглядаючи питання реалізації права ми погоджуємось із підходом стосовно обрання як більш вдалого терміна для позначення такого явища правової дійсності, як втілення приписів правових норм у правомірній поведінці право-дієздатних суб'єктів, – саме поняття «реалізація норм права», під яким зазвичай розуміють втілення приписів уповноважуючих, зобов'язуючих і забороняючих норм права в об'єктивованому волевиявленні право-дієздатних суб'єктів (їх правомірній поведінці), що, як правило, породжує правовизначені для учасників суспільного життя юридичні наслідки та забезпечує досягнення мети правового регулювання – упорядкування, охорону та розвиток суспільних відносин [1, с. 75, 77]. Стосовно ж поняття правозастосування, то для нашого дослідження немає принципового значення як його визначають науковці: чи-то особливим різновидом реалізації права [4, с. 7], чи-то особливою формою реалізації права (поряд з виконанням, дотриманням та використанням) [5, с. 81]. Категорію «правозастосування», яка хоча й є самостійною, водночас безпосередньо пов'язана з іншими трьома формами реалізації права, визначають як юридично цілісну, активну, творчу сукупність дій з реалізації права, що здійснюється чітко регламентованими повноважними органами (посадовими особами) державної влади в рамках формально закріплених процедурно-процесуальних форм, що спрямована на оформлення, кваліфікування й вирішення конкретних життєвих випадків у суспільних правовідносинах, що підлягають регулюванню та віднесені законом до компетенції таких органів [4, с. 7–8; 5, с. 81].

Серед науковців немає єдиної точки зору стосовно форм здійснення правозастосування, проте більшість з них виділяють окремо судову форму, позначаючи терміном «судове правозастосування». Судове правозастосування визнають одним із найважливіших різновидів форм реалізації права, йому (крім індивідуальних особливостей) властиві загальні ознаки державного правозастосування [6, с. 159]. Судове правозастосування науковці визначають як особливий різновид правозастосування, що полягає у відправленні правосуддя, яке здійснюється національною системою судів з метою розгляду, вирішення та врегулювання будь-яких суспільних конфліктів, що належать до їх компетенції, у встановлених законом процедурно-процесуальному порядку та формі [4, с. 5]. Судове правозастосування також розглядається як специфічна форма реалізації права, що є законодавчо визначеною унікальною процедурною діяльністю спеціального уповноваженого державного органу, що спрямована на реалізацію приписів матеріального і процесуального права з метою вирішення конкретного судового спору шляхом ухвалення правозастосовного акта в судовій справі, який може визнаватися в подальшому своєрідним еталоном правозастосування конкретних норм матеріального права («переконливим прецедентом») у визначених процесуальним законом випадках [3, с. 400–401]. Замість терміна «судове правозастосування» окремі науковці вживають поняття «правозастосовна діяльність органів судової влади», яку пропонується розглядати як форму застосування права; як основний напрям діяльності органів судової влади; як засіб досягнення правосуддя. Правозастосовна діяльність органів судової влади – це правомірна та творча діяльність органів судової влади, спрямована на захист прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права відповідно до встановлених чинним законодавством організаційних та процесуальних вимог [7, с. 80]. Також правозастосовну діяльність органів судової влади визначають як правомірну

та творчу діяльність органів судової влади, спрямовану на захист прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права відповідно до встановлених чинним законодавством організаційних і процесуальних вимог. Таку діяльність пропонується розглядати як форму застосування права; як основний напрям діяльності органів судової влади; як засіб досягнення правосуддя [2, с. 23]. За змістом правозастосовна діяльність органів судової влади є різновидом юридичної діяльності держави та має відповідні ознаки: багатоплановість, темпоральні та просторові властивості (обмеження), офіційний і публічний характер тощо. За формою, правозастосовна діяльність органів судової влади здійснюється у певних процесуальних та організаційних формах судами різних рівнів [2, с. 42]. Провідною слід визнати позицію, яка ґрунтується на визнанні судового правозастосування процесуальною формою реалізації права [3, с. 105].

В окремих наукових працях суть судового правозастосування розкривається через його специфіку, яка пов'язана: а) з особливим суб'єктом застосування – судом (а саме з його правовим статусом і роллю); б) зі спеціалізованим нормативним регулюванням як правового статусу відповідного правозастосовувача, так і процедурних аспектів його діяльності; в) з активною поведінкою інших суб'єктів для початку судового правозастосування, яка є або реалізацією права на судовий захист, або реалізацією обов'язку певних суб'єктів із захисту прав інших осіб чи захисту правопорядку; г) зі специфічним остаточним результатом правозастосування, адже актом судового застосування завжди є виключно письмовий документ, а не акт-дія [5, с. 80]. Специфіку судового правозастосування розкривають також через його функції, адже значний вплив на виокремлення відповідних функцій і тлумачення їх змісту відіграє особлива роль суду, як правозастосовувача, на який покладається функція правосуддя [8, с. 342]. Сутністю правозастосовної діяльності органів судової влади є здійснення правосуддя [2, с. 42]. Як слушно зауважується, суддя завжди має прагнути до досягнення однієї із цілей здійснення правосуддя – забезпечення єдності судової практики і правила «дотримуватися раніше винесеного» (тобто суддя, крім вирішення спору, повинен дотримуватися засад однакового застосування норм права; у такому разі в мотивувальній частині рішення судом формується єдиний підхід до різних учасників в однотипних судових справах) [3, с. 411]. Крім виняткової ролі самого суб'єкта такого застосування, як органу правосуддя, особливістю є детальна законодавча регламентація процесу судочинства та можливість відступити від певних нормативних положень [9, с. 435].

З аналізу наведених точок зору випливає, що як правозастосування загалом, так і судове правозастосування (правозастосовна діяльність органів судової влади) зводиться, зокрема, до застосування саме норм матеріального права, які визначають поведінку суб'єктів права, щодо яких реалізуються відповідні норми права. Водночас, як слушно наголошують окремі науковці, застосуванню підлягають норми не лише матеріального, а й процесуального права [3, с. 104], оскільки правозастосування судом передбачає активне задіяння як норм матеріального, так і норм процесуального права у процесі розгляду конкретної справи. За цією ознакою судове правозастосування відмежовується від правосуддя як «судження про право», яке є процесом до висновку про належність чи неналежність матеріального права певному суб'єкту (наприклад, позивачу), про наявність чи відсутність факту порушення права або заборон [5, с. 81]. Отже, йдеться про застосування судом саме норм процесуального права.

Якщо звернутись до загальних ознак застосування права, то така діяльність, як зазначалось, є особливою формою реалізації права, яка спрямована на вирішення конкретних життєвих випадків та здійснюється в установленому порядку спеціально уповноваженими суб'єктами, без участі яких реалізація суб'єктами права правових норм (їх суб'єктивних прав) є неможливою. Результатом правозастосування є виникнення, зміна або припинення відповідних прав і обов'язків у суб'єктів права, які залучаються в сферу правозастосування.

Проте аналіз змісту положень ЦПК України свідчить, що реалізація судом норм процесуального права не зводиться виключно до їх застосування (хоча застосування судом норм процесуального права теж має місце при вирішенні конкретних процесуальних питань, з яких постановляються ухвали, які породжують процесуальні наслідки для учасників справи, а також при ухваленні судом рішення по суті справи). Так, у п. 4 ч. 1 ст. 376 ЦПК України визначено, що підставами для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни судового рішення в апеляційному порядку є порушення норм процесуального

права або неправильне застосування норм матеріального права. Тобто йдеться про застосування саме норм матеріального права, а стосовно норм процесуального права вживається термін «порушення». У ч. 2 ст. 263 ЦПК України рішення суду визнається законним, якщо воно ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права. Тобто з цього випливає, що суд має дотримуватись норм процесуального права. Тому можна стверджувати, що в цьому випадку має місце така форма реалізації судом норм процесуального права, як дотримання. Поряд із дотриманням у тексті ЦПК України можна зустріти й встановлення для суду певних заборон (наприклад, ч. 2 ст. 7 ЦПК України, яка забороняє вимагати від особи, яка бажає бути присутньою в судовому засіданні, будь-які документи, крім документа, що посвідчує особу; або ч. 10 ст. 10 ЦПК України, яка забороняє суду відмовляти в розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини; або статті 36–37 ЦПК України, які забороняють судді брати участь у розгляді справи за наявності підстав для відводу). Тобто дотримання судом таких заборон відбувається в іншій формі реалізації права, аніж його застосування.

Поряд із дотриманням окремі науковці виділяють таку форму реалізації права судом, як використання, й як приклад наводять застосування судом заходів процесуального примусу [9, с. 437]. Проте з таким прикладом погодитись важко, адже застосування судом заходів процесуального примусу здійснюється шляхом постановлення ухвали, якою реалізується процесуальна відповідальність щодо учасника справи, як реагування на процесуальне правопорушення (а це охоплюється ознаками правозастосування). Використання судом норм процесуального права навряд чи можна визнати самостійною формою реалізації судом норм процесуального права, оскільки в цивільних процесуальних правовідносинах процесуальні права суду є водночас його обов'язками, що також впливає з положень ч. 2 ст. 19 Конституції України. Хоча, на нашу думку, положення ЦПК України все ж містять норми процесуального права, які суд реалізує у формі використання (наприклад, відповідно до ч. 7 ст. 14 ЦПК України у випадку нефункціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи суд може вручати особі документи в паперовій формі; ч. 3 ст. 35 ЦПК України надає судді, який не згодний з рішенням, право письмово викласти свою окрему думку).

Ще однією формою реалізації судом норм процесуального права є виконання. Положення ЦПК України містять чимало процесуальних норм (адже такі норми є основою цивільної процесуальної форми), які зобов'язують суд до конкретної поведінки в цивільних процесуальних правовідносинах, що впливає з положень ч. 2 ст. 19 Конституції України, згідно з якою органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

До речі, аналіз підстав для скасування в апеляційному порядку судового рішення у зв'язку із порушенням норм процесуального права (ч. 3 ст. 376 ЦПК України) свідчить, що такі порушення пов'язані саме із порушенням судом зобов'язуючих процесуальних норм, які не виконує суд, або ж забороняючих процесуальних норм, яких суд не дотримується.

Висновки. Отже, проведене нами дослідження феномену реалізації норм процесуального права судами, на прикладі цивільного судочинства, засвідчило, що реалізацію норм процесуального права суд здійснює не лише у формі застосування права, а й в інших формах реалізації права (використання, дотримання, виконання). При цьому, якщо при застосуванні судом норм процесуального права (як особливої форми реалізації права шляхом постановлення судом ухвал, а також ухвалення рішень по суті справи) процесуальні наслідки породжуються безпосередньо для учасників справи, впливаючи на їхні процесуальні права і обов'язки, то при здійсненні судом норм процесуального права в інших формах реалізації права (використання, дотримання, виконання), мають місце зміни в цивільних процесуальних відносинах, що впливає зі змісту цивільної процесуальної форми, проте безпосередній вплив на процесуальні права і обов'язки учасників справи не відбувається. З огляду на сформульоване у ст. 2 ЦПК України завдання цивільного судочинства (яким є справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ) реалізація судом норм процесуального права є самостійним видом правореалізації, який не обов'язково пов'язаний із застосуванням норм матеріального права, що є кінцевою метою правосуддя.

Список використаних джерел

1. Сердюк І. А. Реалізація норм права: питання термінологічної визначеності та змістовної наповненості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 74–78. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-1-74-78> (дата звернення: 30.03.2025).
2. Ключкович В. Ю. Теоретико-правова характеристика правозастосовної діяльності органів судової влади: дис. ... докт. філос.: 081. Дніпро, 2021. 233 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df036/d2.pdf> (дата звернення: 30.03.2025).
3. Копитова О. С. Теоретико-правові засади судового правозастосування: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2021. 524 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7f6f87c1-2fc3-4769-9725-816c1dca052e/content> (дата звернення: 30.03.2025).
4. Бобрешов Є. Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2011. 18 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/5186?show=full> (дата звернення: 30.03.2025).
5. Болокан І. В. Судове правозастосування: до питання позначення та характеристики правового явища. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 80–83. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/17> (дата звернення: 30.03.2025).
6. Копитова О. С. Елементи судового правозастосування: загальнотеоретичні аспекти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109). С. 159–169. URL: [https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/SJNAIA_2018_23\(4\)_159-169.pdf](https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/SJNAIA_2018_23(4)_159-169.pdf) (дата звернення: 30.03.2025).
7. Наливайко Л. Р., Ключкович В. Ю. Правозастосовна діяльність органів судової влади: теорія, методологія, практика: монографія. Дніпро: Хай-Тек Пресс, 2023. 180 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/13021> (дата звернення: 30.03.2025).
8. Дояр Є. О. Функції судового правозастосування: адміністративно-правовий аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024 № 4. С. 341–347. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.54> (дата звернення: 30.03.2025).
9. Дояр Є. В. Судове правозастосування як специфічний тип застосування права: адміністративно-правовий аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 2. С. 434–440. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.73> (дата звернення: 30.03.2025).

References

1. Serdiuk I. A. Realizatsiia norm prava: pytannia terminolohichnoi vyznachnosti ta zmistovnoi napovnenosti. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2018. № 1. S. 74–78. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-1-74-78> (data zvernennia: 30.03.2025).
2. Kliuchkovych V. Yu. Teoretyko-pravova kharakterystyka pravozastosovnoi diialnosti orhaniv sudovoi vlady: dys. ... dokt. filos.: 081 Pravo. Dnipro, 2021. 233 s. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df036/d2.pdf> (data zvernennia: 30.03.2025).
3. Kopytova O. S. Teoretyko-pravovi zasady sudovoho pravozastosuvannia: dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyiv, 2021. 524 s. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7f6f87c1-2fc3-4769-9725-816c1dca052e/content> (data zvernennia: 30.03.2025).
4. Bobreshov Ye. H. Sudove pravozastosuvannia v Ukraini: problemy teorii i praktyky: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyiv, 2011. 18 s. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/5186?show=full> (data zvernennia: 30.03.2025).
5. Bolokan I. V. Sudove pravozastosuvannia: do pytannia poznachennia ta kharakterystyky pravovoho yavyscha. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2024. № 7. S. 80–83. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/17> (data zvernennia: 30.03.2025).
6. Kopytova O. S. Elementy sudovoho pravozastosuvannia: zahalnoteoretychni aspekty. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. 2018. № 4 (109). S. 159–169. URL: [https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/SJNAIA_2018_23\(4\)_159-169.pdf](https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/SJNAIA_2018_23(4)_159-169.pdf) (data zvernennia: 30.03.2025).
7. Nalyvaiko L. R., Kliuchkovych V. Yu. Pravozastosovna diialnist orhaniv sudovoi vlady: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia. Dnipro: Khai-Tek Press, 2023. 180 s. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/13021> (data zvernennia: 30.03.2025).
8. Doiar Ye. O. Funktsii sudovoho pravozastosuvannia: administratyvno-pravovyi aspekt. *Elektronne nauкове vydannia «Analitichno-porivnialne pravoznavstvo»*. 2024 № 4. S. 341–347. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.54> (data zvernennia: 30.03.2025).
9. Doiar Ye. V. Sudove pravozastosuvannia yak spetsyfychnyi typ zastosuvannia prava: administratyvno-pravovyi aspekt. *Elektronne nauкове vydannia «Analitichno-porivnialne pravoznavstvo»*. 2024. № 2. S. 434–440. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.73> (data zvernennia: 30.03.2025).

Короєд С. О. Феномен реалізації норм процесуального права (на прикладі цивільного судочинства)

У статті, з метою розкриття правової природи феномену реалізації норм процесуального права судами, дається характеристика змісту правозастосування як особливої форми реалізації права, визначається специфіка судового правозастосування, виокремлюються існуючі в цивільному судочинстві форми реалізації судом норм процесуального права. Звертається увага, що наукові погляди на феномен судового правозастосування зводяться переважно до застосування судами норм матеріального права, на підставі яких вирішується справа, до конкретних суб'єктів права і правовідносин. Водночас питанню реалізації судами саме норм процесуального права увага в основному не приділялась. На підставі аналізу положень ЦПК України наголошується, що реалізація судом норм процесуального права не зводиться виключно до їх застосування (хоча застосування судом норм процесуального права теж має місце при вирішенні конкретних процесуальних питань, з яких постановляються ухвали, які породжують процесуальні наслідки для учасників справи, а також при ухваленні судом рішень по суті справи). Встановлено, що суд здійснює реалізацію норм процесуального права також у формах використання, дотримання, виконання. Зроблено висновок, якщо при застосуванні судом норм процесуального права процесуальні наслідки породжуються безпосередньо для учасників справи, впливаючи на їхні процесуальні права і обов'язки, то при здійсненні судом норм процесуального права в інших формах реалізації права мають місце зміни в цивільних процесуальних відносинах, проте безпосередній вплив на процесуальні права і обов'язки учасників справи не відбувається.

Ключові слова: реалізація права, форми реалізації, правозастосування, норми процесуального права, суд, судове правозастосування, цивільне судочинство, Цивільний процесуальний кодекс України.

Koroied S. O. The phenomenon of implementation of procedural law norms (using the example of civil proceedings)

In the article, in order to reveal the legal nature of the phenomenon of the implementation of procedural law norms by courts, the content of law enforcement as a special form of exercising of the right is characterized, the specifics of judicial law enforcement are determined, and the forms of judicial implementation of procedural law norms existing in civil proceedings are distinguished. It is noted that scientific views on the phenomenon of judicial law enforcement are reduced mainly to the application by courts of substantive law norms, on the basis of which the case is decided; to specific subjects of law and legal relations. At the same time, the issue of the implementation of procedural law norms by courts has not been given much attention. Based on the analysis of the content of the provisions of the Civil Procedural Code of Ukraine, it is emphasized that the implementation of procedural law norms by the court is not limited to their application (although the application of procedural law norms by the court also takes place when resolving specific procedural issues, on which court rulings are carried out that generate procedural consequences for the participants in the case, and also when the court makes decisions on the merits of the case). With reference to the provisions of clause 4, part 1, article 376, part 2 of article 263 of the Civil Procedural Code of Ukraine, it is stated that the court must comply with the norms of procedural law. Therefore, it is concluded that in this case there is such a form of implementation of procedural law norms by the court as compliance, as indicated, for example, by the provisions of part 2 of article 7, part 10 of article 10, articles 36, 37 of the Civil Procedural Code of Ukraine, which establish certain prohibitions for the court. As an example of another form of implementation – the use of procedural law norms – the provisions of part 7 of article 14, part 3 of article 35 of the Civil Procedural Code of Ukraine are given. At the same time, it is emphasized that the use of procedural law norms by the court can hardly be recognized as an independent form of implementation, since in procedural relations the procedural rights of the court are at the same time its obligations. At the same time, the main form of implementation is recognized as execution, since the provisions of the Civil Procedural Code of Ukraine contain many procedural norms that oblige the court to specific behavior in civil procedural legal relations. The conducted study of the phenomenon of the implementation of procedural law norms by courts, using the example of civil proceedings, allowed us to conclude that the implementation of procedural law norms is carried out by the court not only in the form of application of law, but also in other forms of implementation of law (usage, observance, execution). At the same time, in case when the court applies the norms of procedural law (as a special form of implementation of law by issuing court judgments) procedural consequences arise directly for the participants in the case, affecting their procedural rights and obligations, then when the court implements the norms of procedural law in other forms of implementation of law (usage, observance, execution), there are changes in civil procedural relations, which follows from the content of the civil procedural form, but there is no direct impact on the procedural rights and obligations of the participants in the case. Given the provisions of article 2 of the Civil Procedural Code of Ukraine, the tasks of civil proceedings (which are fair, impartial and timely consideration and resolution of civil cases), the implementation by the court of the norms of procedural law is an independent type of law enforcement, which is not necessarily related to the application of the norms of substantive law, which is the ultimate goal of justice.

Key words: implementation of law, forms of implementation, law enforcement, norms of procedural law, court, judicial law enforcement, civil proceedings, Civil Procedural Code of Ukraine.

DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-131-136